

1687.), sudionik i zagovornik obnove redovničke stege u pavlina, a njegovo se ime vezuje za otkriće Marijina milosnog kipa u Bistrici. Posebno je važno poglavlje Borkovićeve društvenoga i državničkog rada, kada su ga hrvatski staleži i redovi nazvali svojim domovinskim ocem (pater patriae). Svojim je "legendarno bujnim, pobožnim i dramatičnim životom ostavio jaki trag u doba kada se zrinsko-frankopanskom Hrvatskom nadvila pogibeljna sablast zatora" (A. Sekulić, str. 341). Zagrebački biskupi od kraja XVIII. stoljeća obrađeni su - zahvaljujući sačuvanoj građi i njihovoj ulozi u hrvatskoj povijesnici - još pomnije i opsežnije u odnosu na njihove prethodnike. Nezaobilazni su stoga podrobni životopisi Maksimilijana Vrhovca (1787.-1827.), Aleksandra Alagovića (1829.-1837.), Jurja Haulika (1837.-1869.), Josipa Mihalovića (1870.-1891.), Jurja Posilovića (1894.-1914.) i Antuna Bauera (1914.-1937.). Tragičnom vremenu Drugoga svjetskog rata i poraća, obilježenog stradanjima hrvatskoga naroda i Crkve pripada djelovanje kardinala Alojzija Stepinca (1937.-1960.), zasigurno "jednog od najznačajnijih likova novije povijesti Crkve u Hrvata" (Batelja-Šanjek, str. 495). Monografiju zaokružuju životopisi kardinala Franje Šepera (1960.-1969.) i Franje Kuharića (od 1970.), sudionika suvremenih zbivanja na hrvatskoj povijesnoj pozornici. Na kraju knjige nalaze se cjelovit pregled izvora i literature (523-532) te kazala osoba, mjesta i pojmovna (533-543).

Životopisi zagrebačkih biskupa i nadbiskupa pisani su na osnovi izvorne građe i dosadašnjih rezultata historiografije te znače vrijedan znanstveni prinos i nezaobilaznu literaturu za sve buduće proučavatelje povijesti Zagrebačke biskupije, njezinih biskupa i nadbiskupa. Opremljena bogatim likovnim prilozima (portreti biskupa i nadbiskupa, pečati, diplome), monografija je vrijedno znanstveno i kulturološko ostvarenje, ali i poticaj da se slična djela pokušaju osmisliti i za druge hrvatske (nad)biskupije.

Lovorka Čoralić

Etnogeneza Hrvata, Zagreb 1995.

Knjiga "Etnogeneza Hrvata", izdavači koje su Nakladni zavod Matice hrvatske i Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a urednik dr. Neven Budak, zbornik je radova s istoimenog znanstvenog skupa koji je u siječnju 1989. održan u Zagrebu. Zbornik se, dakle, pojavljuje gotovo sedam godina nakon znanstvenog skupa, ali njegovi prilozima u znanstvenom smislu nisu ništa izgubili od aktualnosti i svježine. Dapače, problem etnogeneze Hrvata i u ovom je času zanimljivo, smjelo bi se reći i omiljeno, istraživačko područje u hrvatskoj, dijelom i u europskoj, medievistici.

U zborniku je objavljeno 18 znanstvenih priloga. Spomenimo na početku redom pojavljivanja njihove autore: Mate Suić (Pristupna razmatranja uz problem etnogeneze Hrvata), Sima Ćirković (Srednjovjekovno razdoblje u tzv. etnogenezi balkanskih naroda), Herwig Wolfram (Razmatranja o *Origo gentis*), Mladen Švab (Današnje stanje historiografije o pojavi Hrvata na istočnoj obali Jadrana), Bruna Kuntić-Makvić (Podrijetlo Hrvata prema Matiji Petru Katančiću u njegovu opisu Podunavlja), Neven Budak (Tumačenje podrijetla Hrvata i najstarije povijesti Hrvata u djelima srednjovjekovnih pisaca), Josip Lučić (Podaci o doseljenu Slavena u starijoj dubrovačkoj historiografiji), Walter Pohl (Osnove hrvatske etnogeneze: Avari i Slaveni), Ante Milošević (Komanski elementi i pitanje kasnoantičkog kontinuiteta u materijalnoj kulturi rano-srednjovjekovne Dalmacije), Ivo Goldstein (Uloga Bizanta u procesu etnogeneze Hrvata u IX. stoljeću), Vladimir Koščak (Iranska teorija o podrijetlu Hrvata), Miljenko Jurković (Franački

utjecaj na konstituiranje crkvene umjetnosti u Hrvatskoj), Peter Štih (Novi pokušaji rješavanja problematike Hrvata u Karantaniji), Radoslav Katičić (Počeci hrvatske povijesti kao filološki problem), Lujo Margetić (Bilješke u vezi s nastankom hrvatske države u 9. stoljeću), Ludwig Steindorff (Tumačenje riječi *Dalmatia* u srednjovjekovnoj historiografiji. Istovremeno o saboru na *planities Dalmae*), Zlatko Gunjača (Groblje u Dubravicama kod Skradina i druga groblja 8-9. stoljeća u Dalmaciji), Ivan Mirnik (Numizmatički nalazi u Dubrovniku) i Franjo Smiljanić (Prilog proučavanju županijskog sustava Sklavinije Hrvatske). Zborniku su dodani iscrpni sažeci na svjetskim jezicima, što će olakšati recepciju njegovih rezultata u svjetskoj historiografiji. Na samom kraju nalaze se slikovni prilozi koji korisno upotpunjuju tekst knjige.

Već i sastav autorâ upućuje na interdisciplinarnost, temeljnu značajku zbornika "Etnogeneza Hrvata". Problem etnogeneze izrazito je interdisciplinarnan, dapače, multidisciplinarnan, pa lepeza znanstvenih disciplina čini osnovicu na koju nužno oslanjamo razmišljanja o hrvatskoj etnogenezi. Dosljedno tome, i prilozi bi se u ovom zborniku prema znanstvenom sadržaju mogli okupiti u nekoliko skupina. Prvu čine prilozi s historiografskim značajkama, bilo da se u njima sabiru i ocjenjuju rezultati dosadašnjih istraživanja o pojedinim pitanjima, primjerice, o pojavi Hrvata na istočnoj obali Jadrana, o novim pokušajima rješavanja problematike Hrvata u Karantaniji ili o irańskoj teoriji o podrijetlu Hrvata, bilo da prilozi utvrđuju razinu znanja o doseljenu Slavena, o podrijetlu Hrvata ili o značenju riječi *Dalmatia* u starijoj hrvatskoj historiografiji. U drugoj je skupini šest istraživačkih radova o problemu etnogeneze općenito i o etnogenezi Hrvata, te o pripovjednim vrelima na kojima istraživanja temeljimo. Ta je skupina priloga tematski usmjeravajuća u zborniku, ali se pokraj nje nalazi skupina radova koja samo prividno ne razmatra problem etnogeneze. U njima se govori o počecima hrvatske povijesti s filološkog motrišta, o nastanku hrvatske države u IX. st. ili o županijskom sustavu u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj. Sa spomenutim se skupinama radova dodiruju, upravo prožimaju, prilozi arheologa, numizmatičara i povjesničara umjetnosti. Oni razlažu o komanskim elementima i pitanju kasnoantičkog kontinuiteta u materijalnoj kulturi ranosrednjovjekovne Dalmacije, o grobljima VIII - IX. st. u Dalmaciji, franačkom utjecaju na sakralno graditeljstvo u Hrvatskoj i o numizmatičkim nalazima u Dubrovniku.

Sadržajno je ustrojstvo zbornika, dakle, interdisciplinarno, bogato zamislima, poticajno prijedlozima novih tumačenja. Zbornik, dakako, ne nudi konačna, posve zaokružena i znanstveno neprijeporna rješenja, jer je pitanje o podrijetlu ili doseljenu Hrvatâ ovijeno mnoštvom nepoznanicâ, ali čitatelj u njemu s lakoćom može utvrditi dokle je historiografija doprla u istraživanjima o etnogenezi Hrvatâ i prema kakvim se znanstvenim i metodološkim obzorima pri razmatranju o sámim počecima hrvatske povijesti ona u ovom času usmjerava. Napokon, zbornik ocrtava samo shvaćanje etnogeneze, svu složenost procesâ, u kojima su nastajali rani europski narodi, u njihovu sklopu i hrvatski, pa bi se moglo reći da je najveća vrijednost ove knjige upravo u njezinoj informativnosti.

Pred čitateljem se tako s jedne strane nalaze prilozi o problemu etnogeneze Hrvata koji bi se mogli nazvati "pozitivističkima", kako su u nekoliko prilika u samom zborniku i označeni, jer, premda bitno obogaćeni mnogim spoznajama suvremenih interdisciplinarnih istraživanja, ipak ostaju u općem okviru dosadašnjih historiografskih smjernica, s druge, pak, oni koji se udaljuju od tradicionalnog pristupa i usmjeravaju prema "interpretacijama u slobodnom stilu", da još jednom upotrijebimo izričaj sa strana ove knjige.

Usporedba između razmišljanja s tradicionalnim uporištima, prije svega u recepciji vrela, i gibanja prema posve novim tumačenjima i složenijim postupcima veoma je instruktivna i historiografski i te kako korisna. Iz nje proizlazi više ključnih pitanja. U kojoj mjeri uopće vjerovati pripovjednim vrelima o doseljenu Hrvata, prije svega obavijestima Konstantina Porfirogeneta? Jesu li one, kritički vrednovane, barem najopćenitije kronološko uporište u razmišljanju o doseljenu Hrvata ili, pak, taj carski spis odražava samo mentalne razine vremena u kojemu nastaje, pa

u biti, zajedno s Dukljaninovima ljetopisnim sastavkom i vijestima splitskog arhiepiskopa Tome o dolasku Hrvata ili Gota, pripada isključivo sferi usmene književnosti? Hoćemo li i dalje, uz najveći kritički oprez, opremljeni interdisciplinarnim spoznajama suvremene znanosti, u razlaganju o doseobi Hrvata upotrebljavati Porfirogenetove obavijesti ili ih valja zanemariti i mimo njih se otisnuti u prostore etnogenetski nepoznatoga? I napokon, hoćemo li u skladu s takvim dvojicama postaviti i konačno pitanje: što su uopće Hrvati koji u osvit ranog srednjeg vijeka ulaze u povijest, jesu li oni etnos, bez obzira na sve razlike u mogućem tumačenju toga pojma, ili su, pak, u svojem ishodištu tek socijalni sloj?

Zbornik "Etnogeneza Hrvata", dakle, knjiga je otvorenih pitanja i istraživačkih poticaja, prva takve vrste u hrvatskoj historiografiji. Ona pred nas postavlja problem etnogeneze Hrvata u širokoj lepezi interdisciplinarnih spoznaja. U gibanju znanstvene misli prema zagonetnim obzorima naših početaka ta će knjiga nedvojbeno biti korisnim uporištem. Upravo je to njezina temeljna vrijednost.

Tomislav Raukar

Monumenta vaticana croatica 1: Camera apostolica, Zagreb-Rim 1996.

Prvi svezak zbirke vrela za hrvatsku povijest *Monumenta vaticana croatica*, pod naslovom: *Camera apostolica, Obligationes et solutiones, Camerale primo* (1299-1560), sadržava dokumente iz Tajnog Vatikanskog arhiva. Plod je suradnje četiriju izdavača: Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Hrvatskog državnog arhiva, Kršćanske sadašnjosti i Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu. Priredili su ga Josip Barbarić, Josip Kolanović, Andrija Lukinović i Jasna Marković. Knjiga ima opseg od 705 strana. Na njezinu su početku *Predgovor* izdavača i priređivača (5-7) i uvodna studija Josipa Barbarića *Apostolska komora i opće pristojbe* (9-53). Zaključuju je iscrpna *Kazala* osoba, mjesta, stvari i institucija (597-704). U središnjem dijelu knjige nalaze se tekstovi dokumenata (57-594) od br. 1 do 1119, opskrbljeni temeljnim podacima (datum i mjesto izdavanja dokumenta) i kratkim registrom na hrvatskom jeziku.

Prvi svezak novoga diplomatarata i vrijednošću građe i vrsnoćom njezina objavljivanja iznimno je vrijedan prinos izvornoj osnovici na koju oslanjamo istraživanja o hrvatskoj povijesti. Jer, vrela su kruh povjesničara, tiskane zbirke vrela, pak, poklon su njegovu samozatajnom nastojanju, neprocjenjiva pomoć njegovoj svakodnevici. Zbirka *Camera apostolica*, objavljena u prvom svesku nove edicije, građom je srodna fundamentalnom diplomataratu za hrvatsku srednjovjekovnu povijest, Smičiklasovu *Diplomatičkom zborniku kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. Ona njegovu građu o hrvatskom srednjovjekovlju upravo dopunjuje važnim podacima o crkvenim institucijama na hrvatskom prostoru od kraja XIII. do sredine XVI. stoljeća.

Zbirka se sastoji od 1119 dokumenata, od kojih 1013 potječe iz serije *Obligationes et solutiones* u Tajnom Vatikanskom arhivu, ostatak, do broja 1119, iz fonda *Camerale 1°* u Državnom arhivu u Rimu. Premda potječe iz dviju različitih arhivskih ustanova, građa je podrijetlom jedinstvena, nastala je djelovanjem Apostolske komore, upravnog tijela koje se brinulo za novčano poslovanje Papinske kurije. Njezinu glavninu čine upisi o obvezama plaćanja tzv. "zajedničkih pristojbi" i "malih pristojbi" prilikom imenovanja crkvenih uglednika, biskupa i opata, te ubilježbe o uplatama pristojbi Apostolskoj komori. Pokraj toga u objavljenoj građi

J U B I L A R N I
H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

posvećen je

prof. dr. Jaroslavu ŠIDAKU,

*njegovu osnivaču i glavnom uredniku
(1948 – 1985)*

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS

Ivan KAMPUŠ

Ivica PRLENDER

Tomislav RAUKAR

Petar STRČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Ivana Lučića 3

Cijena ovog broja iznosi 200 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Mišljenjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske br. 532-03-1/7-94-01 i 5320317-96-01
od 18. XI. 1994. i 1. III. 1996. časopis je oslobođen plaćanja poreza na promet.

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Garićgradska 6 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, prosinac 1997.